

STATI INU OBSTATI

REVIJA ZA VPRAŠANJA PROTESTANTIZMA

IZ VSEBINE

Cvetka Hedžet Tóth

Pol stoletja *Principa upanja*

Nenad H. Vitorović

Ali bi se krščanstvo moralo otresti
Evrope?

Ulrich Köpf

Primož Trubar kot teolog

Vincenc Rajšp

Kralj Maksimilijan II. in Primož
Trubar

Jonatan Vinkler

»Criste, zateri Turke inu papežnike!«

Franjo Bučar

O povezavah protestantov
na Hrvaškem in Slovenskem

V. Vladimira Mesarič Jazbinšek

Pogled na žensko

Prevod

Institutio Religionis christianae

ISSN 1408-8363

OKTOBER 2009

9-10/09

STATI INU OBSTATI

REVIJA ZA VPRAŠANJA PROTESTANTIZMA

Izdaja Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar

Tivolska 50/10, 1000 Ljubljana

Predstavnik:

mag. Viktor Žakelj, predsednik

Glavni urednik

dr. Marko Kerševan

Uredniški odbor

dr. Mihael Glavan, ddr. Igor

Črdina, dr. Matjaž Kmecl,

mag. Violeta Vladimira Mesarič

Jazbinšek, dr. Vincenc Rajšp,

dr. Ciril Sorč, dr. Cvetka Hedžet

Tóth, Nenad Hardi Vitorovič

Odgovorni urednik

Dušan Voglar

Oblikovalec in tehnični urednik

Kazimir Rapoša

info@drustvo-primoztrubar.si

marko.kersevan1@guest.arnes.si

9-10/2009

Tisk Cicero Begunje d. o. o. 2009

VSEBINA

	4	Beseda urednika
RAZPRAVE, ŠTUDIJE	11	<i>Marko Kerševan</i> , Reformacija, protestantsko krščanstvo in značilnosti moderne družbe
	26	<i>Cvetka Hedžet Tóth</i> , Pol stoletja <i>Principa upanja</i>
	50	<i>Andrej Leskovic</i> , Blochova filozofija utopično odprtega sveta
	66	<i>Nenad H. Vitorović</i> , Ali bi se krščanstvo moralo otresti »Evrope«?
	79	<i>Fanika Krajnc-Vrečko</i> , Rajhmanova socialno zavzeta teologija
	95	<i>Tomaž Jurca</i> , Calvin in Luther o posvetni oblasti
	108	<i>Ulrich Köpf</i> , Primož Trubar kot teolog
	124	<i>Vincenc Rajšp</i> , Kralj Maksimilijan II. in Primož Trubar
	136	<i>Jonatan Vinkler</i> , »Criste, zateri Turke inu papežnike!«
	167	<i>Anna-Maria Lesigang-Bruckmüller</i> , Latinsko pismo Primoža Trubarja Adamu Bohoriču
	181	<i>Zvonimir Štrubelj</i> , O Primožu Trubarju kot izraziti in močni osebnosti
	190	<i>Edo Škulj</i> , Škocjan pri Turjaku – Trubarjeva rojstna župnija
	204	<i>Kozma Ahačič</i> , Prva slovenska knjiga prvič v sodobnem slovenskem jeziku
	215	<i>Milena Mileva Blažič</i> , Podoba družine v Trubarjevih besedilih
227	<i>Marko Mugerli</i> , Slovenska in švicarska reformacija: univerza v Baslu	
238	<i>Tone Ravnikar</i> , Reformacija in Šaleška dolina	
250	<i>Stanislav Južnič</i> , Ljubljanski rektor, astronom in pesnik Frischlin	
BILO JE POVEDANO	279	<i>Franjo Bučar</i> , O povezavah protestantov na Hrvaškem in Slovenskem
RAZGLEDI, VPOGLEDI	288	<i>Ana Pance</i> , Reformatorska krščanska cerkev v Sloveniji
	307	<i>Violeta Vladimira Mesarič Jazbinšek</i> , Pogled na žensko

VSEBINA

	317	<i>Vincenc Rajšp</i> , Simpozij na Dunaju
	319	<i>Aleš Iglič</i> , Koga je mislil Trubar z besedama »lubi Slovenci«?
	328	<i>Dušan Voglar</i> , Trubar – podjetnik?
PORTRETI	338	Franc Šebjanič (<i>Franc Kuzmič</i>)
PREVODI	341	Pojasnilo o prevodih (<i>Marko Kerševan</i>)
	353	<i>Jean Calvin</i> , Institutio Religionis christianae – Temelji krščanske vere
	376	<i>Ernst Saxer</i> , Bullinger, Calvin in <i>Consensus Tigurinus</i>
NOVE KNJIGE	382	Trubarjeva teologija (<i>Franc Kuzmič</i>)
	384	Protestantska pesmarica (<i>Primož Kuret</i>)
	386	Metafizika, materializem, etika, utopija (<i>Andrej Leskovic</i>)
KRONIKA	392	Govor predsednika republike Danila Türka ob dnevu reformacije 2008
	397	Znanstveni simpoziji 2008
POVZETKI	408	Synopses, Zusammenfassungen
SODELAVCI	420	Sodelavci te številke

BESEDA UREDNIKA

Trije razlogi so botrovali obsežnosti letošnje dvojne številke. Najprej *Trubarjeva dediščina*, v ožjem smislu dediščina raziskovanja in razpravljanja, ki ga je spodbudila lanska Trubarjeva obletnica in ki je zdaj še klicala k objavi; potem letošnji jubilej, *500. obletnica rojstva Jeana Calvina*, mimo katere ne more nobena »revija za vprašanja protestantizma«; slednjič hotenje, da po besedilih, ki so bila že zaradi Trubarjevega jubileja obrnjena v preteklost 16. stoletja, tokrat spet z večjim poudarkom in obsegom obravnavamo *sodobne vidike in širše učinke protestantizma*.

S slednjim sklopom zato tudi začnemo **Razprave, študije**. Prvi tekst je že ob zadnjem lanskem Trubarjevem simpoziju poizkušal prikazati most od časov protestantske reformacije do značilnosti modernih družb, kot ga vidi klasična in sodobna sociologija in posebej sociologija religije. Članka Cvetke Hedžet Tóth in Andreja Leskovića ob poglobljenem prikazu misli (letos mineva pol stoletja od *Principa upanja* in hkrati 90 let od njegovega *Duha utopije*) enega največjih filozofov 20. stoletja, Ernsta Blocha, avtorja najsubtilnejših marksističnih analiz »duha« krščanstva, hkrati nakažeta pomen Blochovega protestantskega družinskega, življenjskega in duhovnega okolja, Leipziga in Tübingena, za njegovo »filozofijo upanja« in odnos do krščanstva. Samo v takem okolju je marksistični mislec judovske provenience lahko izrekel znani aforizem: »Le ateist je lahko dober kristjan, le kristjan je lahko dober ateist.« Nenad H. Vitorović pokaže, kako sodobne (stran)poti iskanja evropske identitete in korenin v krščanstvu izzivajo ponovno vpraševanje o tem, kaj je »krščanska identiteta«. Jože Rajhman v članku Fanike Krajnc-Vrečko

ni prikazan kot raziskovalec Trubarjevega življenja in dela, prikazan pa je eden od temeljev njegovega raziskovanja: njegova (katoliška) »socialno zavzeta teologija«. Zato članek izziva k razmisleku: ali je naključje, da je življenje in delo Jožeta Rajhmana, katoliškega duhovnika in teologa, sopotnika in somišljenika škofa Vekoslava Grmiča, hkrati izžarevalo zavzetost za protestantsko krščanstvo Primoža Trubarja in za socialno, družbeno kritično sodobno katoliško teologijo tiste usmeritve, ki je kulminirala v »teologiji osvoboditve«?

Z vprašanjem Luthrovega in Calvinovega pojmovanja posvetne oblasti se ukvarja članek Tomaža Jurce. Ob vedno znova aktualni problematiki odnosa med krščanstvom in oblastjo nas sicer vrne v čas 16. stoletja in s tem uvede v naslednji, največji blok razprav, ki je namenjen *Trubarju in njegovemu času*, hkrati pa s prikazom Calvinovih misli že opozarja na enega od glavnih poudarkov te številke.

Ta del Razprav, študij začčenja referat Ulricha Köpfa, uglednega protestantskega teologa, profesorja na Evangeličanski teološki fakulteti univerze v Tübingenu, na lanskoletnem simpoziju v tem mestu, ki kompetentno analizira Trubarja kot teologa. Zaradi jezikovne pregrade se omejuje na Trubarjeva nemška besedila, ali tista, ki so v nemščini dostopna. Seveda pa Trubarjeve samopredstavitve namenov in dosežkov v nemških predgovorih in pismih niso in ne morejo biti docela identične s »Trubarjem v praksi« (njegovih slovensko pisanih del in njihovih teoloških, političnih in jezikovnih vidikov in učinkov). Zvone Štrubelj se tokrat posveča Trubarjevemu psihološkemu portretu. Kot izvrsten poznavalec Trubarjevega življenja in dela je z uporabo izbranih sodobnih psiholoških spoznanj izrisal zanimiv in tudi prepričljiv Trubarjev psihološki portret. Jonatan Vinkler in Anna-Maria Lesigang - Bruckmüller analizirata in prikažeta posamezne, še danes ne dovolj (s)poznane sestavine in vidike Trubarjevega dela; pri tem pokažeta povezanost Trubarjevega dela s širšo evropsko problematiko in evropskimi misleci tistega časa, zlasti Erazma Rotterdamskega, pri odnosu do Turkov, nasprotovanju papežu ne le v cerkvenih spopadih, ampak tudi v širšem družbenem prostoru, zapleteno razmerje med humanizmom in reformacijo itn. Milena Mileva Blažić je prispevala del raziskave, kako v Trubarjevih delih odsevata takratna družina in njegov novoveški, humanistični odnos

do družine, zlasti do žensk in otrok. Na širši evropski kontekst Trubarjevega delovanja pokaže tudi analiza Vincenca Rajšpa (kralj Maksimilijan II. in Primož Trubar). Hkrati pa Trubarjevo »mikro okolje« – rojstno župnijo Škocjan pri Turjaku – skrbno osvetli Edo Škulj. Pri tem nas spomni, da je protestantski župnik Škocjana bil tudi Jurij Dalmatin.

Širši kontekst slovenske reformacije oziroma reformacije na Slovenskem onkraj neposrednih zvez s Primožem Trubarjem prikaže prispevek Toneta Ravnikarja, ki predstavi kompleksno sliko reformacijskega dogajanja v Šaleški dolini; ta je bila ena od pomembnih žarišč reformacije (in zato izzivala posebno angažiranje škofa Hrena, podobno kot Idrija). Zgodovinar Marko Mugerli razkriva pomen Basla in njegove univerze za reformacijo na Slovenskem. Zanimivo, kako je Basel iz svoje oddaljenosti v zadnjih desetletjih tako rekoč vstopil v slovensko kulturno zgodovino in zavest: najprej in najbolj odmevno z Lojzeto Kovačičem in njegovimi Prišleki (iz Basla), nato pa ob Trubarjevi obletnici. Baselska knjižnica je v lanskem letu v Ljubljani predstavila najlepšo zbirko Trubarjevih in drugih protestantskih tiskov iz Uracha. Tokrat srečamo to univerzitetno mesto ponovno in ga bomo v tej številki še enkrat ... Razprave sklepa izčrpen in celovit prikaz izjemne osebnosti in dela Nikodema Frischlina, ki ga je pripravil in dokumentiral raziskovalec zgodovine znanosti na Slovenskem Stanislav Južnič. Frischlinovo bivanje in delovanje v Ljubljani je izjemno pričevanje o takratni vključenosti Ljubljane in Kranjske v glavne tokove verskega in kulturnega dogajanja v srednji Evropi. Posebno mesto in pozornost zasluži prispevek Kozme Ahačiča, saj govori o novem knjižnem prvencu, Trubarjevi prvi slovenski knjigi v sodobnem slovenskem jeziku, za katero je poskrbel *Trubarjev forum* s sodelovanjem slovenskih protestantskih teologov, slovenistov in jezikoslovcev. Z jezikovnim »podanašnjem« *Katekizma* postaja razvidno, kako je to Trubarjevo delo kompozicijsko in vsebinsko samostojno in izvirno, kako sodi v vrh takratnega evropskega oblikovanja katekizmov in kako je hkrati vsebinsko prav toliko sodobno, nič manj in nič bolj, kot je sodobno temeljno krščansko oznanilo. Trubarjev katekizem je prinesel in prinaša v naš prostor prav to in ne v prvi vrsti neke protestantske posebnosti – razen kolikor je bila in je

temeljna posebnost protestantskega evangeljskega krščanstva, da se osredinja in omejuje na temeljno krščansko evangeljsko sporočilo in nasprotuje (kot zavajajočim) kasnejšim cerkvenim in ljudskoreligioznim navlakam, pa naj bodo nekatere ljudem še tako blizu, domače, tolažilne, druge pa še tako visoko kulturne, v skladu z »večno« ali vsakokratno filozofijo in prefinjenim duhom časa.

Že zaradi poudarjanja take Trubarjeve sodobnosti je prav, da na tem mestu opozorim na prispevke, s katerimi revija obeleži in počasti *Calvinovo 500. obletnico*. Calvinovo temeljno delo *Institutio Religionis christianae* in njegovo siceršnje reformatorsko prizadevanje je bilo prizadevanje za tako krščanstvo. Že nekateri od prej omenjeni člankov niso mogli mimo Calvina in so tako ali drugače spomnili nanj, od prvega, ki/ko govori o nastajanju značilnosti moderne družbe, do članka, ki govori o Baslu 16. stoletja: Basel je bil tudi Calvinovo mesto (in mesto Karla Bartha, ki ga v zvezi s Calvinom tudi neizogibno srečamo).

Calvin, za generacijo mlajši od Luthra in Zwinglija, se je podobno kot Zwingli in kasneje Melanchthon – a drugače kot Luther – duhovno oblikoval v akademskem okolju takratnih humanistov, socialno pa v mestnem okolju; on sam in kasnejši francoski kalvinci/hugenoti so zgodaj skusili usodo manjšin, pregnancev, beguncev. Vse to je pomembno vplivalo na kalvinsko artikulacijo evangeljskega krščanstva, cerkveno organiziranost in pojmovanje krščanskega življenja. Znani holandski zgodovinar Oberman v svojem delu *Dve reformaciji* poudarja samostansko okolje, v katerem in proti kateremu je Luther s svojim novim doživetjem in osmislitvijo evangelija hkrati poglobil in presegel poznosrednjeveško misel in izkustvo. Brez tega Luthrovega novega doživetja evangelija (»vrnitev k evangeliju«), njegove globine in moči ne bi bilo spodbude, ki je pritegnila in »prerodila« poznejše reformatorje, kot je bil Calvin (in pri nas Trubar); nered in zlorabe v takratni rimski Cerкви nikakor niso glavni razlog za to; toda najbolj dinamična in odločna (pre)usmeritev protestantskega, evangeljskega krščanstva je zrasla šele iz njihovih spoznanj in izkušenj.

Počastitvi Calvinovega jubileja je v reviji namenjena celotna rubrika **Prevodi**, s prevodom obsežnejših besedil o nauku o *predestinaciji* iz njegovega temeljnega dela, s spremno besedo o njegovem življenju

in delu, o knjigi, iz katere je prevod, in sodobni (Barthovi) interpretaciji nauka o predestinaciji. Prevodu je dodano besedilo o nam manj poznanem Calvinu ob razpravi o zakramentu obhajila oz. Gospodove večerje, ki je zadevala tudi slovenski/Trubarjev protestantizem 16. stoletja.

Počastitvi Calvinove obletnice in pozornosti do kalvinske reformirane usmeritve v protestantskem krščanstvu je namenjena tudi krajša predstavitev edine *kalvinske verske skupnosti na Slovenskem*, Reformatorske krščanske cerkve s sedežem v Motvarjevcih v Prekmurju ter intervju s predsednikom skupnosti Gezo Puhanom in članom njenega presbiterija Gezo Doro. Oboje smo prevzeli iz diplomske naloge Ane Pance na Fakulteti za družbene vede. S tem prispevkom tokrat začnemo rubriko **Razgledi, vpogledi**. Poleg prikaza simpozija o reformaciji v Srednji Evropi, povezanega s Trubarjevo obletnico, ki ga je oktobra 2008 organiziral Slovenski znanstveni inštitut na Dunaju skupaj z drugimi soorganizatorji, objavljamo, tako rekoč za izziv, še tri besedila, ki so sicer povezana z različnimi danes pogosto diskutiranimi temami. O pogledih na žensko v protestantizmu govori Violeta Vladimira Mesarič Jazbinšek, o Trubarjevih »lubih Slovincih« z ozirom na razprave o začetkih in dometih slovenske etnične identitete Aleš Iglič, Dušan Voglar pa si ob današnji krizi podjetništva in »menedžmenta« – oziroma krizi, do katere je privedlo sodobno podjetništvo – zastavi vprašanje: kaj bi videli, če bi pogledali na Trubarja kot na podjetnika?

Rubrika **Bilo je povedano** posega tokrat v nam (danes in v Trubarjevih časih) bližnji hrvaški protestantizem: kaj je o protestantizmu pri Hrvatih, posebej o protestantskih zvezah med (današnjim) hrvaškim in slovenskim prostorom povedal v začetku 20. stoletja Franjo Bučar, klasik proučevanja reformacije na Hrvaškem (v izboru in prevodu Dušana Voglarja).

V **Portretih** je redni sodelavec naše revije in sam raziskovalec prekmurskega protestantizma Franc Kuzmič osvetlil podobo enega od posebej zaslužnih raziskovalcev tega segmenta slovenske zgodovine, *Franca Šebjaniča*. Naj povem, da smo nameravali ob tej priložnosti predstaviti tudi neposrednega sodobnega slovenskega predstavnika Calvinove dediščine, ameriškega rojaka, rojenega v Ribnici,

Jožeta L. Miheliča (1902–1989): kalvinskega teologa, profesorja za biblijsko teologijo na Teološki fakulteti univerze v Dubuque v Iowi v ZDA in pastora prezbiterjanske cerkve. Načrta nismo uresničili, a ga je lepo in izčrpno pred nekaj leti naš pred kratkim umrli član uredništva in raziskovalec slovenskega izseljenstva v ZDA Mihael Kuzmič v svoji knjigi o Jožetu Miheliču. Naj tokrat zadošča, da se ob tej priložnosti hvaležno spomnimo na oba in spodbudimo k branju te knjige (Jože L. Mihelič, *Preroki in njihov čas*, izdala Svetopisemska družba Slovenije, Študijska zbirka 4, Ljubljana 2002, uredil Mihael Kuzmič).

V tej številki revije začenjamo z napovedovano rubriko **Med knjigami**. Izbor knjig pokaže, da so in bodo tudi v prihodnje pozornosti uredništva revije deležne tako knjige, ki govore o zgodovini slovenskega protestantizma (Rajhman, *Teologija Primoža Trubarja*, Florijanc in Škulj, *Slovenski protestantski napevi*), kot dela, ki kažejo na vpetost protestantizma v različne sodobne problematike (Tóth, *Hermenevtika metafizike*). Rubrika bo seveda živela od takih del in za to, da bi jih bilo čim več.

V **Kroniki** smo shranili za pisno zgodovino (in za spodbudo ponovnemu branju) govor predsednika republike Danila Türka na državni proslavi Dneva reformacije v Trubarjevem letu 2008 in podroben pregled tem na simpozijih v letu 2008, s katerih smo nekaj razprav objavili v prejšnji dvojni številki.

Nazadnje, a ne nazadnje, spet zahvala sponzorjem, donatorjem, naročnikom, ki so omogočili izid tokratne obsežne številke. Tudi zdaj je izšla brez avtorskih in uredniških honorarjev. V imenu izdajatelja se glavni in odgovorni urednik avtorjem prispevkov in sodelavcem posebej zahvaljujema – in tudi opravičujema. Izdajatelj revije in uredništvo smo si prizadevali, da bi revija prvič postala deležna javnih sredstev, ki so redno in stalno namenjena za knjižno in revijalno kulturno ustvarjanje in prizadevanje. Prijavili smo se na razpis Javne agencije za knjigo. Žal se je obravnavanje naše vloge zaradi formalnih razlogov zavleklo in do dokončanja te spremne besede še nismo izvedeli, kakšna bo odločitev. Tako pri predlaganih honorarjih kot pri izbiri tiskarne smo poskrbeli za kar največjo skromnost. Upam, da bodo začetniške težave in nejasnosti v sodelovanju z novo-

BESEDA UREDNIKA

ustanovljeno Javno agencijo za knjigo vendarle premagane in da bo navzočnost novega dejavnika v razvijanju protestantike v slovenskem kulturnem prostoru nazadnje podprta tudi z denarno podporo.

Marko Kerševan

UDC 274:322.2

Marko Kerševan

The Reformation, Protestant Christianity and features of modern society

The paper deals with the classic historical-sociological topic of/thesis about (as developed by Max Weber and evidenced by Marx). There is no point in looking for either the “cause” or “source” of modern society or capitalism in the Reformation and Protestantism, nor the reflection/expression of such society. Max Weber himself explicitly rejected such simplifications and reductions but nevertheless they are often ascribed to him, just as the theses about religion as (merely) an expression of the “social infrastructure” and opium for the people are reductionistically attributed to Marx.

I attempt to show how the key Reformation belief in justification by faith (alone), linked with the matter of predestination, of understanding the calling and the church (as the fellowship of all believers) was able to be an encouragement or support to some (emerging) characteristics of modern societies, as they took shape within “western civilization”: to modern individualism, orientation towards work/enterprise, rationalization, desacralization (“disenchantment of the world”) and secularization, to the principles of religious toleration, religious freedom and the separation of church and state. (I have written about the Reformation and the formation of modern nations in the book *Protestantizem, slovenska identiteta in združujoča se Evropa* (*Protestantism, Slovenian Identity and Converging Europe*), ZIFF, Ljubljana 2006).

Are the definitions and orientations relevant for these relations present or at least indicated in Trubar’s texts as well – and if so, how – in particular, the concept and translation of the word “*poklic*” (profession; lit. calling)?

UDC 167.5:22.06:1Bloch E.

Cvetka Hedžet Tóth

The fiftieth anniversary of *The Principle of Hope* – and also the ninetieth anniversary of *The Spirit of Utopia*

The paper sets out to address the issue of the philosophical views of Ernest Bloch, focusing especially on two, actually the most fundamental, concepts

forming part of Bloch's open system, namely utopia and hope. In doing so, the paper emphasizes the overall significance and influence of Bloch's first wife, Elsa von Stritzky (1883-1921), who was a Protestant, but who according to Bloch himself not only was Luther-oriented but also – and even more so at that – embraced a mystical frame of mind, thus corresponding to what Kierkegaard believed to be the essence of being a Christian. The strength of Protestantism embodied as inner strength exerted a strong influence on Bloch, and it is only when the inside is comprehended in the sense of the *moral-mystical intention*, that that is already the spirit of the exodus, a path toward progress, and also a way out of the world's delusions.

The paper makes special mention of Edvard Kocbek, who was among the first in Slovenia to draw attention to the importance of Ernst Bloch's views, pointing out that in Bloch, hope is extended into “phenomenology towards the future of the openness of the human consciousness,” and that “no other thinker has ever managed to discover the openness of the human consciousness in the direction of the future with the intensity that is to be found in Ernst Bloch. In the utopian function his hope merges with what has not yet been raised to the level of consciousness.” Nothing is irrevocably closed and thus concluded, immune to progress and development, because *the actual genesis is not to be found at the beginning, but at the end*, as the concluding thought in *The Principle of Hope* has it. Being is not merely a matter having to do with the past, and when it comes to things past, which are somehow reluctant to let go of us, leaving us powerless due to its action, which cripples progress and does not make it possible, the Blochian imperative advises us to take the past from the future rather than proceeding the other way round. It is for this reason that the paper observes that it certainly makes a lot of sense to take due account of this particular line of thinking.

UDC 167.5:1Bloch E.

Andrej Leskovic

Bloch's philosophy of a utopianly open world

Throughout his extensive philosophical opus Ernst Bloch (1885-1977) establishes the significance of hope and utopian thinking. Precisely this year is the fiftieth anniversary of the publication of the last, third book of his fundamental and most extensive work, entitled *The Principle of Hope* (1954, 1955, 1959), which is a veritable encyclopaedia of hope and utopia. Here Bloch raised hope into an all-embracing principle. Although today's world is not sympathetic to utopian conceptions such as Bloch's, there is still a lively debate about his philosophy around the world. In the rich treasury of culture the philosopher discovers unfulfilled dreams about a better life and the hope that poverty,

suffering and death will be overcome; he searches for utopianism even in the world itself, which he understands as a living process. His philosophy, which resents every ideologization, thus cannot be permanently past. In his *Principle of Hope*, Bloch presents not only the social, but also the medical, technical, architectural and geographical utopias, and utopian perspectives in art and wisdom, the common feature in them all being the anticipation of happiness and human dignity. A world which is open and which Bloch understands as a process suits such dreams about a better life. This openness of thought and of the world itself he establishes in the first book *The Principle of Hope*, in the second part, with the title *The Anticipating Consciousness*, in which he analyzes the forms of utopian consciousness and explains the categories of a utopianly open world.

UDC 27:061.1EU

Nenad H. Vitorović

Should Christianity shake off “Europe”?

In the context of the formation of Europe as a political community we often hear calls that Europe should return to its Christian roots. Such calls come from the Roman Catholic church and to a lesser extent from the Protestant churches as also from part of the professional and wider public, with the aim of ensuring an identity and thus also a boundary for the political community of Europeans. Depending on whether with the term “Christianity” they refer only to its western forms or also include the eastern ones, and whether they understand it in a confessional or residual sense, these calls differ in deciding what belongs to “Europe”, but in every case they presuppose a Europe which is not Europe in either the geographical sense or in any more general social-historical sense, but the Europe of a specific political idea, i.e. the idea of “Christian Europe”.

This paper provides a critical treatment of this idea on the basis of representative examples of its historical variants. The first variant treated is that of Novalis, which can be considered the “classic” form, then the author looks back at its genesis and development and finally gives an example of a contemporary variant, represented by Larry Siedentop.

The author ascertains that this political idea cannot face up to the tradition it appeals to, since it always compromises this tradition in one way or another, and that (regardless of the monopolistic pretensions of hard secularism) as the bearer of the “big story” of the political community, it is not in itself adequate for contemporary pluralistic society, which began to develop when the Protestant Reformation removed the monopoly of truth which the hierarchy of the Latin church had maintained in the West until then. There is

still another point: the gospel itself presupposes freedom to check, preserve or also to change personal convictions or beliefs held by individuals, and freedom to express one's faith or conviction, individually or collectively, publicly or privately, and in this way privileges precisely such pluralism as makes this possible, and as is institutionalized by the Charter of Fundamental Rights of the European Union – as opposed to the “pluralism” of Roman Catholic, Protestant and Orthodox countries within the monopoly of a unified story about “Christian Europe”.

UDC 2-05:929Rajhman J.

Fanika Krajnc - Vrečko

Rajhman's socially engaged theology

In his theological anthropological papers the Slovene Roman Catholic theologian and philologist Jože Rajhman (1924–1998) dealt with man in his relationship to himself, his environment and God. Man as a social being is conditioned by the influences of his environment, but as a religious being and member of his church he lives a church community life, so he is not indifferent to how the church views man in his everyday situation and in his problems. Hence the ideas of socially engaged theology, which has its origin in liberation theology and in the period after the Second Vatican Council found supporters in Slovenia as well. Rajhman is for cooperation between the church and the authorities for the good of man, so he draws attention to burning problems in contemporary society, which testify to the discrepancy between “church” and “gospel” standpoints. The church can realize its gospel mission only if it “accepts the realization of dialogue in society within its work programme”, when it does not see those who think differently as enemies, but rather as friends in a common endeavour for the good of humankind.

UDC 2-732-31:2-144.81

Tomaž Jurca

Calvin and Luther on secular authority

The discussion examines three Protestant texts that speak about temporal power and its role in the religiously unstable society of the 16th century. In these texts Luther and Calvin along with the criticism of papal claims of plenitude of power discuss primarily temporal power and its duties related to spiritual and temporal things. The treatise *An den christlichen Adel deutscher Nation* represents Luther's first systematic break from the Roman Church and a call

to princes and emperors to abolish the usurpations or so-called walls constructed by Roman Catholic popes. The princes should also control the Council and enforce some institutional reforms, reducing the number of cardinals, abolishing church taxes and decrees such as the interdict and celibacy for priests. Luther's second treatise, *Von weltlicher Obrigkeit*, is written with more caution and along with some suggestions on how to restrict the power of temporal rulers, it is marked by an obvious separation between the religious and temporal spheres. If Luther tries to set some restrictions on temporal rulers, Calvin's theocratic vision in chapter XX of his *Institutio Religionis christianae*, on the other hand, presents his prince as the voice of God, to whom all must be obedient. Although the Protestant texts examined still contain some medieval characteristics and differ from one another in no small measure, they represent a significant step towards the formation of modern political thought and the separation of Church and State.

UDC 2-12:82Trubar P.

Ulrich Köpf

Der Theologe Primus Truber

Sowohl aus Trubers deutschen Vorreden als auch aus seinen deutschen und lateinischen Briefen und Stellungnahmen lässt sich auch ohne Kenntnis der slowenischen Sprache einiges über den religiös-theologischen Aspekt seiner Arbeit sagen. Truber war kein wissenschaftlicher Theologe im Sinne der Universitätstheologie. Er hat weder einen wissenschaftlichen Kommentar zu einem biblischen Buch noch eine gelehrte Abhandlung über ein dogmatisches oder ein ethisches Thema verfasst.

Dass Truber keine Beiträge zur zeitgenössischen theologischen Diskussion verfasst hat, liegt nicht daran, dass er deren Niveau nicht gewachsen gewesen wäre, sondern an der spezifischen Zielsetzung und den Adressaten seiner Werke, deren Sprache den großen Gelehrten seiner Zeit gar nicht zugänglich war. Primus Truber war ein ausgesprochen praxisbezogener Theologe. Dennoch lässt sich in seinen deutschen Texten auch einiges an theologischer Reflexion finden.

Ohne Zweifel hatte sich Truber mit vierzig Jahren vollkommen von der Römischen Kirche abgewandt. Er versuchte, Wittenberger und Zürcher Reformation zu versöhnen. Seine Vermittlungsbemühungen zeigen sich am deutlichsten darin, wie er das am stärksten umstrittene Thema des Abendmahls behandelte.

Primus Truber hat in den Texten, mit denen er zu seinen Bibelübersetzungen, seinen Katechismen und anderen Werken hinführte, eine relativ schlechte, aber – gerade durch den Verzicht auf akademische Erörterungen und gelehrte Inhalte – sehr einprägsame reformatorische Lehre entwickelt. Sie war

auch dem einfachen Volk verständlich und musste von ihm als Befreiung von den traditionellen kirchlichen Vorstellungen und Forderungen und als Hilfe gegen die Bedrängnis durch die Türken empfunden werden. Dass sich die Reformation in Slowenien nicht dauerhaft durchsetzen konnte, lag gewiss nicht an Mängeln von Trubers Theologie und Verkündigung, sondern an den politischen Umständen, die eine nachhaltige Wirkung seiner Gedanken in der frühen Neuzeit verhinderten.

UDC 929Trubar P.:929Maksimiljan II.

Vincenc Rajšp

King Maximilian II and Primož Trubar

Prior to his public decision for Roman Catholicism (1562), Maximilian, the Bohemian king and later Holy Roman Emperor, had an important role for Primož Trubar and the Slovene Reformation. Like others, Trubar had reckoned up to that time on the king's favourable attitude towards Protestantism. Maximilian had financially supported the printing of Slovene and Croatian Protestant books in Urach. In 1560 Trubar asked him to help in judging the linguistic appropriateness and theological correctness of his Slovene books, and showed him his work up to that time in detail. Maximilian then helped with his letter to get permission again from the Duke of Württemberg for printing Trubar's books. Trubar also requested the king's advice and support when he decided to accept the task of superintendent in Slovenia. Moreover, Trubar addressed some of his forewords in Slovene and Croatian books to Maximilian; here he presented his endeavours to establish the old, true Christian faith, founded on the gospel, gave a full description of the conditions among the Slovene, Croatian and South Slavic peoples, reported on the suffering of the people on account of Turkish violence, and sketched out for him the possibility that this would end if the true faith were spread by means of books through the countries under Turkish rule.

UDC 929Trubar P.:94(560)

Jonatan Vinkler

“Christ, stamp out Turks and papists!”

The Turkish problem in Trubar's life and works is present as a *leitmotiv* in Wagner's operas: with one of the initial yet very intensive chords to represent the reformer's consciousness he introduces his life story, then it constantly recurs in Trubar's most creative period, here transposed as an (autobiographi-

cal) mention in one of his letters, forewords or catechism texts and there as marginalia, part of a marginal comment or even of the main text in some places in some of Trubar's symbolical books, biblical translations or hymns, and it accompanies the reformer even when the scene of action can no longer be for him the country between the Alps and the Adriatic, but is "nigdirdom" (nowhere at home) in Germany. Trubar's writings are a real kaleidoscope of Slovene views and reflections on the Turkish problem in the 16th century, and this is true on the level of the reformer's personal experience just as on the level of Central European idearium and imaginarium at that time. In his writings the semantic field *Turks, Turkish, Muslim* thus occurs in the form of Trubar's autobiographical motif, in the form of images which were part of the general 16th-century imaginarium in (Central) Europe, with Trubar only creating Slovene words for them, and finally as part of his more or less original theological explanatory comparisons, i.e. in the texts where Trubar wanted to impress on his compatriots' consciousness the truths of "the real, old Christian faith" and its working practice. The idearium and imaginarium preserved in Trubar's opus regarding Turks, Turkish and Islam is the most complete expression of its kind in 16th-century Slovene literature.

UDC 82-6:82Trubar P.:Krelj S.

Anna-Maria Lesigang-Bruckmüller

Primož Trubar's Latin letter to Adam Bohorič compared with the humanist letters of Erasmus of Rotterdam

The paper examines the Latin letter (1 August 1565) to Adam Bohorič, written by Sebastijan Krelj in agreement with Trubar. It deals primarily with the phrase *barbarica calamitas*, which Anton Sovre translated as "bedno rovtarstvo" (miserable backwardness) for publication in Slovene and it occurs in this form in the later literature and occasional writings about Trubar. In comparison with the letters of Erasmus of Rotterdam and quotations from them it appears that *barbarica calamitas* meant for humanists of that time primarily a poor command of Latin among medieval scholastics. At the same time it describes the reformers' attitude to humanism, but also Erasmus' fear about the deterioration in the level of humanist education and his endeavours to preserve humanist ideas. It also indicates the state of school education in Slovene lands in the period before Protestantism and draws attention to the relatively numerous humanistically oriented scholars, who originated from Slovene lands and worked in universities in German and Austrian lands. It shows that Trubar was entirely aware of the value of a good command of Latin and also of his own insufficient training in the use of Latin. Regarding this letter, where the concrete formulations are probably from Krelj, the paper shows that it expresses

humanist standpoints and speaks of conditions in Slovene lands with the usual expressions used by European late humanists.

UDC 929Trubar P.

Zvonimir Štrubelj

On Primož Trubar as a strong and distinctive personality

In outlining Trubar's personality and his positive self-awareness the author relies primarily on the socio-psychological theory of Erik H. Erikson on the development of personality. He describes the influences on the formation of his personality in childhood (the family) and youth, when in addition to the schools he attended, the Bishop of Trieste, Pietro Bonomo, played a decisive role. He even thinks that Trubar internalized the image of Bonomo. The author then follows the expression and further formation of the features of Trubar's personality. He describes Trubar's fidelity to himself. After his forced retreat to Germany, Trubar developed great inventiveness in working for his own people; perseverance, a strong conviction of his mission, awareness of the importance and correctness of his work, great creativity and originality of thought are all characteristic. He formed a wide network of personal contacts and cooperation. All this shows, in keeping with Erikson's outline, the positive growth of his personality, his tenacity, critical rationality and tolerant yet uncompromising stance. Of course, it is possible to discover less well-developed personal qualities.

In the period 1567–1574 he experienced a personal crisis; this is too little stressed in biographies of Trubar. He progressed from this into a unifying of his personal spiritual core. Finally he achieved a personal synthesis, full growth, complete humanity, a fullness of heart and wisdom.

UDC 27-774(497.4Škocjan)

Edo Škulj

Škocjan near Turjak – the parish where Trubar was born

All his life Primož Trubar was more or less closely linked with his home parish and the parish church of St Cantianus and Companions, where he was christened on 9(?) June 1508, where he received his first communion, and very probably confirmation, and certainly he regularly attended mass on Sundays and feast days as well as religious instruction on Sunday afternoons. Almost certainly he sometimes celebrated mass at St Cantianus, and perhaps also sang a new mass, as was the custom in those times. When he was superintendent of the Slovene Lutheran church and, thanks to the Auersperg barons, the Škocjan

parish was in Protestant hands, he saw to it more indirectly that his home parish had excellent priests or preachers, among whom Jurij Dalmatin was definitely the most prominent. This paper (1) gives a short survey of the founding of the parish and its development up to the 16th century, (2) presents two Roman Catholic priests, (3) then Protestant preachers or leaders up to 1598 and lastly (4) the re-Catholicization of the parish under Bishop Tomaž Hren. As an appendix it gives two reports on the re-Catholicization of the Škocjan parish, as recorded in the chronicle of the Jesuit college and by Valvasor in his work *The Glory of the Duchy of Carniola*.

UDC 821.163.6.09:82Trubar P.

Kozma Ahačič

**The first Slovene book published for the first time
in contemporary Slovene**

In selected extracts from the accompanying study to the edition (2009) containing a modernized translation of Trubar's *Catechism* 1550 the author emphasizes that this book marked a great turning point and was the courageous action of a genius. Trubar conceived his first book as an original work on a high theological level. As regards its contents it cannot be compared with any other European catechism of the time; it is an independently and thoughtfully planned work, which is indisputably interesting also for the history of European catechisms. It begins with the story of the creation of Adam and Eve, and already in this point it differs from the other contemporary Protestant catechisms; this was characteristic also of Erasmus of Rotterdam and other humanists. Moreover, in quoting the Ten Commandments in full according to Moses and not just in the abbreviated form, Trubar moved away from the custom of the time (Brenz, Luther). He probably quotes the apostolic faith according to Veit Dietrich and not according to Luther. The warning about the reverent observance of the Lord's Supper is also arranged according to Dietrich; other authors did not usually include such a section in catechisms. In treating the two recognized sacraments (baptism, the Lord's Supper), Trubar follows Augustine's principle and stresses that this is a "sacred mystery". The normal catechism pattern of question and answer is rarely used in Trubar's catechism (e.g. in the section on good deeds). The section with commandments concerning the correct behaviour of the different social classes in based on Luther's *Short Catechism*, yet it is entirely Trubar's work. Because of his desire to spread religious teaching by means of singing as well, he added a collection of hymns to the catechism. He also added two collects (one is translated from Dietrich, the other is independent) and a sermon on faith, in which there is only indirect influence from Matija Vlačič. Alongside the sources mentioned, the main source

for Trubar's *Catechism*, an original work, is the Bible. Here Trubar appears as the first translator of biblical extracts. In translating from the Old Testament, he combined the Latin Vulgate and Luther's German translation, while for quotations from the New Testament he used Erasmus' Latin translation and Luther's German version.

UDC 821.163.6:929Trubar P.:28-45

Milena Mileva Blažić

The image of the family in Trubar's texts

The aim of this paper is to research the image of the family and family life in Trubar's texts. The following family types occur most frequently: the household family, the nuclear and extended family, and his own family. The results point to a modern concept of the family and family life in the 16th century or to an anthropocentric concept of the family, the child and childhood, women and motherhood. Trubar often writes about the duties and responsibilities of parents towards their children. This is a modern concept of the child, who has a right to play, care, safety and parental love, and especially to education (not only boys but also girls). He also stresses care for pregnant women and mothers who are breast-feeding. He is concerned for love and mutual respect within the family, for diligence and justice. From strong moral standpoints he condemns sexual immorality, rape, alcoholism, laziness, irresponsibility. Trubar mentions women in the framework of the social hierarchy typical of the 16th century and includes the institution of marriage and the family, work duties at home and outside the home, and the division into the (male) public and (female) family spheres.

UDC 378.12:284.2(494)"15":284.2(497.4Slovenija)

Marko Mugerli

Die Reformation in Slowenien und der Schweiz: Die Universität Basel

Im 16. Jahrhundert war Basel Zentrum des europäischen Humanismus. Hier lebte der berühmte Naturforscher Paracelsus. Der große schweizerische Humanist Heinrich Loriti Glarean hielt Vorlesungen an der Universität Basel. Hier lebte und arbeitete auch Erasmus. Seine Bücher wurden in der Druckerei Johannes Frobenius gedruckt. Hier wurde der Laibacher Lenart Budina als Lektor angestellt. Lenart Budina war später Leiter der protestantischen krainischer Landschule in Laibach. So hatte er bedeutenden Einfluss auf slowenische Studenten. Die Meinung von Lenart Budina und Primož Trubar spielte eine

wichtige Rolle bei der Entscheidung, an welcher Universität die slowenischen Studenten studierten sollten. Primož Trubar stand in Kontakt mit Heinrich Bullinger. In den Matrikeln der Universität Basel finden wir viele Studenten aus Kärnten, Krain, Görz und der Steiermark. Im 17. Jahrhundert nahm die Bedeutung der Universität aufgrund der Gegenreformation in den österreichischen Ländern ab. Trotzdem immatrikulierten sich einige Studenten aus Kärnten an der Universität Basel. In Kärnten hielten sich die Protestanten im Hintergrund. Es gab viele Berichte von dem laibacher Bischof und seinen Mitarbeiter über Protestanten in Kärnten.

UDC 284.2(497.4):908(497.4)Šaleška dolina)

Tone Ravnikar

The Reformation in the Šaleška dolina valley

The paper presents those responsible for Lutheran ideas and the organizational forms of Protestantism in the Šaleška dolina valley. This territory belonged to the Ljubljana diocese and such examples of the morally unacceptable life and activity of the Roman Catholic priesthood as were noticeable in other parishes were frequent here too. As early as 1528 the Roman Catholic commission established that the owners of castles (Velenje, Forhtenek, Švarcenštajn) and the judge of the market town of Šoštanj were opposing masses and forbidding their subjects to attend mass. The Velenje lord of the castle, Baltasar Wagen, drove out the Roman Catholic priest from the Velenje church of the Mother of God and brought in a Lutheran preacher, which triggered a long-lasting dispute over this church between Wager and the Roman Catholic church authorities. In Šoštanj and Velenje there were adherents of Lutheranism among the townspeople as well. In Velenje a German preacher worked from 1573 and from 1576 Jurij Cvetič, who had a command of Slovene. Also in Velenje the Protestants opened the first elementary school in Šaleška dolina in 1574 (it functioned until c. 1600). Noblemen from Šaleška dolina gave financial support to build a house of prayer in Golče near Žalec, which was the only newly built Protestant church building in Slovenia. The preacher Ivan Dolijanski worked here. At Švarcenštajn Castle a stock of Slovene and German Bibles was kept, which were distributed around Styria. Nevertheless the Reformation endeavours in Šaleška dolina remained tied to the nobility and a few individuals in the market towns of Šoštanj and Velenje, while religious conflicts often involved interests regarding estates and incomes.

UDC 52(497.4)929Frischlin N.

*Stanislav Južnič***The Ljubljana rector, the astronomer and poet Frischlin**

The paper describes the astronomical works of the Ljubljana rector Frischlin, with the main emphasis on his connections with other Protestant astronomers. His opinions were in sharp contrast with those of his student Maestlin and also those of Maestlin's student Kepler. Frischlin refused all three kinds of astronomy although it provided a livelihood for many professional astronomers, including Kepler. Frischlin accepted Pope Gregory's Catholic calendar reform but Maestlin strongly refused it. Eventually Kepler and later astronomers had to accept the convenient Gregorian unification. Frischlin was not completely unfavourable to Copernicus, although he did not become Copernican in the Maestlin or Kepler sense. He kept a more agnostic position, as later Blaise Pascal did. Frischlin wrote his most important astronomical work, *De astronomicae artis*, in Ljubljana. It was the first internationally known astronomical work produced within the area of modern Slovenia. Valvasor published a comparatively long description of Frischlin's work in Ljubljana with a special emphasis on Frischlin's poetry devoted to the secrets of Lake Cerknica. This paper is the first to discuss this matter in the light of this important source.

Prevod povzetkov v angleščino: *Margaret Davis*

UDC 274:322.2

Marko Kerševan

Reformacija, protestantsko krščanstvo in značilnosti moderne družbe

Prispevek se sooča s klasično zgodovinsko-sociološko temo/tezo o razmerju med protestantizmom in nastajanjem modernih družb (razvito pri Maxu Weberu in nakazano že pri Marxu). V reformaciji in protestantizmu ne gre iskati niti »vzroka« niti »izvora« moderne družbe ali kapitalizma niti odseva/odraza take družbe. Take poenostavitve in redukcije je izrecno zavračal že Max Weber sam, a se mu kljub temu pogosto pripisujejo, analogno kot se Marxu redukcionistično pripisujejo teze o religiji kot (zgolj) odrazu »družbene baze« in opiju za ljudstvo.

Poizkušam prikazati, kako je ključno reformacijsko verovanje o opravičenju (samo) po veri povezano z vprašanjem predestinacije, razumevanja poklica in cerkve (kot skupnosti vseh vernikov) lahko bilo spodbuda ali opora nekaterim (nastajajočim) značilnostim modernih družb, kot so se izoblikovale znotraj »zahodne civilizacije«: modernemu individualizmu, delovni/podjetniški usmerjenosti, racionalizaciji, desakralizaciji (»odčaranju sveta«) in sekularizaciji, načelom verske strpnosti, verske svobode in ločenosti države in cerkve. (O reformaciji in formiranju modernih narodov pišem v knjigi »Protestantizem, slovenska identiteta in združujoča se Evropa«, ZIFF, Ljubljana 2006).

Ali so – in kako so – za ta razmerja relevantne opredelitve in usmeritve, ki so navzoče ali vsaj nakazane tudi v Trubarjevih besedilih, konkretno pojmovanje in prevajanje besede poklic?

UDC 167.5:22.06:1Bloch E.

Cvetka Hedžet Tóth

Pol stoletja Principa upanja. Hkrati devetdeset let Duha utopije

Prispevek se loteva filozofskih pogledov Ernsta Blocha s poudarkom na dveh, pravzaprav najbolj temeljnih konceptih, ki sestavljata del Blochovega odprtega sistema, namreč konceptov utopije in upanja. Pri tem izpostavlja pomen in vpliv Blochove prve soproge, Else von Stritzky (1888–1921), ki je bila protestantka, a po Blochovem opisu ni bila usmerjena zgolj lutrovsko, ampak še bolj mistično. Zaradi tega je ustrezala temu, kar po mnenju Kierkegaarda pomeni biti kristjan. Moč protestantizma se je Blocha dotaknila prav kot notranja moč. Šele ko je notranji svet dojet v smislu *etično-mistične intence*, je nared duh eksodus: pot k napredku, pa tudi izhod iz zablod sveta.

Prispevek se posebej dotakne Edvarda Kocbeka, ki je med prvimi v Sloveniji opozoril na pomembnost Blochove misli in pri tem poudaril, da se upanje pri Blochu razširja »v fenomenologijo proti prihodnosti odprte človekove zavesti« in da »odprtosti človekove zavesti v smeri prihodnosti še noben mislec ni dognal s tako intenzivnostjo, kakor je to storil Ernst Bloch. V utopični funkciji

se mu upanje spaja s tistim, kar še ni vzdignjeno v zavest.« Nič ni dokončno zaprto in sklenjeno, nedovzetno za razvoj in napredek, kajti *dejanska geneza ne stoji na začetku, temveč na koncu*, kakor se glasi sklepna misel *Principa upanja*. Bit ni samo *bilost*, in ko gre za preteklo, ki nas nekako noče izpustiti in smo nemočni zaradi njegovega učinkovanja, ki hromi in ne omogoča napredka, nam blochovski imperativ svetuje, da jemljimo preteklo iz prihodnjega in ne obratno. Prispevek ugotavlja, da tak miselni zgled vsekakor velja upoštevati.

UDC 167.5:1Bloch E.

Andrej Leskovic

Blochova filozofija utopično odprtega sveta

Ernst Bloch (1885–1977) v vsem svojem obsežnem filozofskem opusu utemeljuje pomen upanja in utopičnega mišljenja. Prav letos mineva petdeset let od izida zadnje, tretje knjige njegovega temeljnega in najboljšejšega dela z naslovom *Princip upanja* (1954, 1955, 1959), ki je prava enciklopedija upanja in utopij. V njem je Bloch upanje povzdignil v vseobsegajoč princip. Čeprav današnji čas ni naklonjen utopičnim koncepcijam, kakršna je Blochova, po svetu o njegovi filozofiji še vedno poteka živahna razprava. Filozof v bogati kulturni zakladnici odkriva neizpolnjene sanje o boljšem življenju in upanje, da bodo premagani revščina, trpljenje in smrt; utopičnost išče celo v svetu samem, ki ga razume kot živ proces. Njegova filozofija, ki se ji upira vsakršna ideologizacija, zato ne more biti trajno pretekla. Bloch v *Principu upanja* ne predstavlja le socialnih, temveč tudi medicinske, tehnične, arhitekturne, geografske utopije ter utopične perspektive v umetnosti in modrosti, vsem pa je skupno anticipiranje sreče in človekovega dostojanstva. Sanjam o boljšem življenju ustreza svet, ki je odprt in ga Bloch razume kot proces. Odprtost mišljenja in sveta samega utemeljuje v prvi knjigi *Princip upanja*, in sicer v drugem delu z naslovom *Anticipirajoča zavest*, v katerem analizira pojavne oblike utopične zavesti in razlaga kategorije utopično odprtega sveta.

UDC 27:061.1EU

Nenad H. Vitorović

Ali bi se krščanstvo moralo otresti »Evrope«?

V kontekstu formiranja Evrope kot politične skupnosti pogosto slišimo klice, da bi se morala Evropa vrniti k svojim krščanskim koreninam. Klici prihajajo tako iz Rimskokatoliške cerkve in v manjši meri iz vrst protestantskih Cerkva kot tudi iz dela strokovne in širše javnosti. Njihov cilj je, zagotoviti politični skupnosti Evropejcev identiteto, z njo pa tudi mejo. V odvisnosti od tega, ali s »krščanstvom« merijo le na zahodne oblike ali zajemajo tudi vzhodne in ali ga razumejo v konfesionalnem ali v rezidualnem smislu, se ti klici sicer

razlikujejo pri določanju tega, kar sodi v »Evropo«, v vsakem primeru pa predpostavljajo Evropo, ki ni Evropa niti v geografskem niti v kakem splošnejšem socialno-zgodovinskem smislu, marveč Evropa specifične politične ideje, tj. ideje »krščanske Evrope«.

Prispevek kritično obravnava to idejo na podlagi reprezentativnih primerov njenih zgodovinskih različic. Najprej predstavi Novalisovo, ki jo lahko štejemo za njeno »klasično« obliko, nato se ozre nazaj na njeno genezo in razvoj, na koncu pa predstavi primer sodobne različice, ki ga zastopa Larry Siedentop.

Avtor ugotavlja, da ta politična ideja ne zdrži soočanja z izročilom, na katerega se sklicuje, saj ga vselej tako ali drugače kompromitira, in da – ne glede na monopolistične pretenzije trdega sekularizma – kot nosilka »velike zgodbe« politične skupnosti tudi sama ni adekvatna za sodobno pluralistično družbo, ki je začela nastajati, ko je protestantska reformacija odpravila religiozno-svetovnonazorski monopol nad resnico, ki ga je na Zahodu do tedaj imela hierarhija latinske Cerkve. Še več: prav *evangelij* predpostavlja svobodo preverjanja, ohranjanja ali ravno tudi spreminjanja osebnih prepričanj oz. verovanj posameznikov ter svobodo izražanja svoje vere ali svojega prepričanja, individualno ali kolektivno, javno ali zasebno, s tem pa privilegira ravno takšen pluralizem, ki to omogoča, in ki ga institucionalizira Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, ne pa »pluralizem« katoliških, protestantskih in pravoslavnih držav znotraj monopola enotne zgodbe o krščanski Evropi.

UDC 2-05:929Rajhman J.

Fanika Krajnc - Vrečko

Rajhmanova socialno zavzeta teologija

Slovenski katoliški teolog in filolog Jože Rajhman (1924–1998) se je v svojih teološko antropoloških razpravah dotaknil človeka v njegovem odnosu do samega sebe, svojega okolja in do Boga. Človek kot družbeno in socialno bitje je pogojen z vplivi svojega okolja, kot religiozno bitje in pripadnik svoje Cerkve pa živi občestveno življenje, zato mu ni vseeno, kako Cerkev gleda na človeka v njegovi vsakdanji življenjski situaciji in njegovi stiski. Od tod ideje socialno zavzete teologije, ki ima svoj izvor v teologiji osvoboditve in je v pokoncilskem času našla zagovornike tudi na slovenskih tleh. Rajhman se zavzema za sodelovanje Cerkve in oblasti v dobro človeka, zato opozarja na pereče probleme sodobne družbe, ki pričajo o razhajanju med »evangeljskim« in »cerkvenim«. Cerkev lahko uresniči svoje evangeljsko poslanstvo le, če bo v svoj »delovni program sprejela uresničevanje dialoga v družbi«, ko v drugače mislečih ne bo čutila nasprotnikov, temveč prijatelje v skupnem prizadevanju za dobro človeka.

UDC 2-732-31:2-144.81

*Tomaž Jurca**Calvin in Luther o posvetni oblasti*

Razprava se dotika treh protestantskih besedil o posvetni oblasti in njeni vlogi v družbi, ki so jo v 16. stoletju pretresali hudi verski nemiri. V teh besedilih Jean Calvin in Martin Luther ne razpravljata le o neupravičenosti papeških zahtev po popolnosti oblasti, ampak tudi in predvsem o posvetni oblasti ter njenih pristojnostih in nalogah tako v duhovnih kot v posvetnih zadevah. Traktat *An den christlichen Adel deutscher Nation* (Krščanskemu plemstvu nemškega rodu) je prvi v nizu Luthrovih spisov, ki tvorijo sistematični prelom z Rimom. V njem cesarja in deželne kneze poziva, naj odstranijo uzurpacije ali obzidja, ki jih je ustvarilo papeštvo. Vladarji naj bi tudi poskrbeli za koncil ter druge institucionalne reforme, ki bi omejile število kardinalov, ukinile cerkvene davke in odloke, kot je interdikt, ter odpravile celibat za duhovščino. Traktat *Von weltlicher Obrigkeit* (O posvetni oblasti), ki ga je Luther zastavil že nekoliko previdneje, zaznamuje občutnejša razmejitev med versko in posvetno sfero, vključno s predlogi o omejitvi oblasti zemeljskih vladarjev. Če je skušal Luther zemeljskim vladarjem postaviti nekatere omejitve, pa je v teokratski viziji iz XX. poglavja Calvinovih *Institutio Religionis christianae* (Temeljev krščanske vere) vladar Božji uslužbenec in glasnik, ki mu vsi morajo biti poslušni. Čeprav obravnavana protestantska besedila še kažejo srednjeveške poteze in tudi vsebujejo nemajhno število nasprotnih si stališč, so vendar pomemben korak v smeri geneze sodobne politične misli ter ločenosti države in Cerkve.

UDC 2-12:82Trubar P.

*Ulrich Köpf***Primož Trubar kot teolog**

Primož Trubar je v nemško napisanih predgovorih (objava in komentar: Oskar Sakrausky, *Primus Truber, Deutsche Vorreden zum slowenischen und kroatischen Reformationswerk*, Wien-Ljubljana 1989) k svojim slovenskim knjigam in v svojih pismih razkrival tudi svoje teološke nazore. Razvidno je, da Trubar ni bil znanstveni teolog, vsaj ne v smislu univerzitetne teologije, je pa poznal in uporabljal dela takratnih najvidnejših teologov. Trubar tudi ni pisal prispevkov k takratni diskusiji v protestantski teologiji. V spornih vprašanjih (na primer: pojmovanje Gospodove večerje) je poskušal poiskati kompromisno rešitev; imel je stike tudi s züriško reformacijo, čeprav je po 1560 pisal v skladu s strogo luteransko smerjo in augsburško veroizpovedjo. Trubar se ni posvečal subtilnim obravnavam težje teološke tematike. Zanimalo so ga osrednje vsebine, ki so pomembne za odrešenje vseh in ki jih lahko tudi vsi razumejo – tudi »ubogo, preprosto ljudstvo«. Razvil je preprost, toda – ravno zaradi opustitve

akademijskih razlag in učenih vsebin – zelo zgoščen in jedrnat reformacijski nauk. Tak nauk je bil tudi razumljiv preprostemu ljudstvu in ga je to moralo dojeti kot osvoboditev od tradicionalnih cerkvenih predstav in zahtev ter kot pomoč proti ogroženosti zaradi Turkov. Reformacija se v Sloveniji ni mogla trajno zakoreniniti, vendar to zagotovo ni bilo zaradi napake v Trubarjevi teologiji in oznanjanju, temveč zaradi političnih okoliščin, ki so onemogočale dolgotrajno uveljavitev njegovih misli v zgodnjem novem veku.

UDC 929Trubar P.:929Maksimilijan II.

Vincenc Rajšp

Kralj Maksimilijan II. in Primož Trubar

Maksimilijan, češki kralj in pozneje rimsko-nemški cesar, je pred svojo javno odločitvijo za katolištvo (1562) imel pomembno vlogo za Primoža Trubarja in slovensko reformacijo. Trubar je, tako kot drugi, dotlej računal na kraljevo naklonjenost protestantizmu. Maksimilijan je z denarnim prispevkom podprl tiskanje slovenskih in hrvaških protestantskih knjig v Urachu. Trubar ga je 1560 prosil, naj pomaga razsoditi glede jezikovne ustreznosti in teološke pravilnosti njegovih slovenskih knjig, in mu podrobno prikazal svoje dotedanje delo. Maksimilijan je s svojim pismom takrat pripomogel, da je württemberški vojvoda spet dovolil tiskanje Trubarjevih knjig. Trubar ga je tudi prosil za nasvet in podporo, ko se je odločal za sprejem službe superintendenta na Slovenskem. Trubar je Maksimilijanu naslovil tudi nekaj svojih predgovorov v slovenske in hrvaške knjige; v njih mu je predstavil svoja prizadevanja za vzpostavitev stare, prave, na evangeliju utemeljene krščanske vere, mu temeljito opisal razmere med slovenskim, hrvaškim in sploh južnoslovanskim ljudstvom, mu poročal o trpljenju ljudstva zaradi turškega nasilja in mu orisal možnost, da bo to ponehalo, če se bo prava vera s knjigami razširila po deželah pod turško oblastjo.

UDC 929Trubar P.:94(560)

Jonatan Vinkler

»Criste, zaterri Turke inu papežnike!«

Turško vprašanje je v Trubarjevem življenju in delih prisotno kot leitmotiv v Wagnerjevih operah: z enim uvodnih, vendar za reformatorjevo zavest zelo intenzivnih akordov uvede njegovo življenjsko zgodbo, se nato v Trubarjevi najbolj tvorni dobi vedno znova pojavlja, transponirano zdaj kot (avtobiografska) omemba v katerem od pisem, predgovorov ali katekizemskih besedil in nato kot marginalija, del sholije ali celo glavnega teksta tu in tam v kateri od Trubarjevih simboličnih knjig, svetopisemskih prevodov ali pesmi, ter reformatorja spremlja tudi še tedaj, ko torišče njegovega delovanja ne more biti več

dežela med Alpami in Jadranom, temveč »nigdirdom« na Nemškem. Trubarjevi spisi so tako pravcati kalejdoskop slovenskih pogledov in odmevov na turško vprašanje v 16. stoletju, in sicer tako na ravni reformatorjeve osebne življenjske izkušnje kot na nivoju tedanjega srednjeevropskega idearija in imaginarija. V spisih našega reformatorja se tako pomensko polje Turki, turško, muslimansko pojavlja v obliki Trubarjeve avtobiografske motivike, v formi podob, ki so bile del splošnega (srednje)evropskega imaginarija 16. stoletja in jih je Trubar slovensko le ubesedil, ter nazadnje kot del bolj ali manj izvirnih reformatorjevih teoloških razlagalnih komparacij, in sicer v tistih tekstih, s katerimi je želel Trubar svojim rojakom vtisniti v zavest resnice »prave, stare vere krščanske« in slednje delovanjsko prakso. V Trubarjevem opusu ohranjeni idearij in imaginarij zastran Turkov, turškega in islama je najcelovitejši tovrstni izraz slovenskega slovstva 16. stoletja.

UDC 82-6:82Trubar P.:Krelj S.

Annamaria Lesigang - Bruckmüller

Latinsko pismo Primoža Trubarja Adamu Bohoriču v primerjavi s humanističnimi pismi Erazma Rotterdamskega

Razprava preučuje latinsko pismo (1. avgusta 1565) Adamu Bohoriču, ki ga je v dogovoru s Trubarjem napisal Sebastijan Krelj. Ukvarja se predvsem z besedno zvezo »barbarica calamitas«, ki jo je Anton Sovre za objavo v slovenščini prevedel kot »bedno rovtarstvo« in se v tej obliki ponavlja tudi v nadaljnji literaturi in priložnostnih sestavkih o Trubarju. S primerjavo s pismi Erazma Rotterdamskega in s citati iz njih prikaže, da je »barbarica calamitas« takratnim humanistom pomenila predvsem slabo obvladovanje latinščine pri srednjeveških sholastikih. Hkrati oriše odnos reformatorjev do humanizma, pa tudi Erazmov strah pred slabljenjem humanistične izobraženosti in njegovo prizadevanje za ohranjanje humanističnih idej. Opiše tudi stanje šolstva na Slovenskem v času pred protestantizmom in opozori na razmeroma številne humanistično usmerjene znanstvenike, ki so izvirali s Slovenskega in delovali na univerzah na Nemškem in Avstrijskem. Opozarja, da se je Trubar popolnoma zavedal vrednosti dobrega obvladovanja latinščine in tudi svoje pomanjkljive izšolanosti v rabi latinščine. Glede obravnavanega pisma, v katerem so konkretne formulacije najverjetneje Kreljeve, razprava odkriva, da izraža humanistična stališča in da govori o razmerah na Slovenskem z običajnim izrazjem evropskih poznih humanistov.

UDC 929Trubar P.

*Zvonimir Štrubelj***O Primožu Trubarju kot izraziti in močni osebnosti**

Pisec se pri orisovanju Trubarjeve osebnosti in njegove pozitivne samozavedi opira predvsem na socialnopsihološko teorijo Erika H. Eriksona o razvoju osebnosti. Opisuje vplive na oblikovanje njegove osebnosti v otroštvu (družina) in mladostništvu, v katerem je poleg šol imel odločilno vlogo tržaški škof Peter Bonomo; meni celo, da je Trubar ponotranjil lik Bonoma. Pisec nato spremlja izražanje in nadaljnje oblikovanje značilnosti Trubarjeve osebnosti. Opisuje Trubarjevo zvestobo samemu sebi. Po prisilnem umiku na Nemško je Trubar v delovanju za svoje ljudstvo razvil veliko iznajdljivost; značilne so vztrajnost, trdna prepričanost o svojem poslanstvu, zvestost o pomenu in pravilnosti svojega dela, velika ustvarjalnost in miselna izvirnost. Navezal je široko mrežo osebnih stikov in sodelovanja. Vse to razkriva, v skladu z Eriksonovo shemo, pozitivno rast njegove osebnosti, njegovo nepopustljivost, kritično racionalnost in kompromisno brezkompromisnost. Seveda pa je mogoče odkriti tudi manj dovršene osebne lastnosti. V letih 1567–1574 je doživljal osebno krizo; ta je v njegovih biografijah premalo poudarjena. Iz nje je napredoval v poenotenje osebnega duhovnega jedra. Nazadnje je dosegel osebno sintezo, doraslost k samemu sebi, polno človečnost, polnost srca in modrost.

UDC 27-774(497.4Škocjan)

*Edo Škulj***Škocjan pri Turjaku – Trubarjeva rojstna župnija**

Primož Trubar je bil vse življenje bolj ali manj tesno povezan z domačo župnijo in župnijsko cerkev sv. Kancijana in tovarišev, v kateri je bil krščen 9. (?) junija 1508, kjer je prejel prvo sv. obhajilo, po vsej verjetnosti tudi sv. birmo, vsekakor je pa redno hodil k nedeljskemu in prazničnemu bogoslužju in tudi h krščanskemu nauku ob nedeljah popoldne. Skoraj gotovo je katerikrat pri Sv. Kancijanu maševal, morda je pel tudi novo mašo, kar je bila že v tistem času navada. Ko pa je bil vodja slovenske evangeličanske Cerkve in je po zaslugi turjaških baronov župnija Škocjan bila v protestantskih rokah, je bolj posredno skrbel, da je njegova rojstna župnija imela imenitne župnike oziroma pridigarje, med katerimi zanesljivo najbolj izstopa Jurij Dalmatin. – Sestavek najprej prinaša kratek pregled (1) ustanovitve župnije in njenega razvoja do 16. stoletja, (2) nato predstavi katoliška župnika, (3) potem protestantske pridigarje oziroma upravitelje do leta 1598 in končno (4) rekatolizacijo župnije pod škofom Tomažem Hrenom. – Kot dodatek pa prinaša poročili o rekatolizaciji škocjanske župnije, kakršni sta zapisala letopis jezuitskega kolegija in Valvasor v svoji Slavi.

UDC 821.163.6.09:82Trubar P.

*Kozma Abačič***Prva slovenska knjiga prvič v sodobnem slovenskem jeziku**

Pisec v izbranih odlomkih iz spremne besede k izdaji (2009) znotraj-jezikovnega prevoda Trubarjevega Katekizma 1550 poudarja, da je ta Trubarjeva knjiga bila velika prelomnica in pogumno dejanje genialne osebnosti. Trubar je namreč svojo prvo knjigo zasnoval kot izvirno delo na visoki teološki ravni. Po vsebinski zasnovi ga ne moramo primerjati z nobenim evropskim katekizmom tistega časa; je samostojno in premišljeno zasnovano delo, ki je nesporno zanimivo tudi za zgodovino evropskih katekizmov. Katekizem se začne z zgodbo o stvarjenju Adama in Eve in je že po tem drugačen kot preostali takratni protestantski katekizmi; ta vidik so poudarjali tudi Erazem Rotterdamski in drugi humanisti. Tudi z navajanjem desetih zapovedi v celoti po Mojzesu in ne le v skrajšani obliki se je Trubar odmaknil od tedanje navade (Brenz, Luther). Apostolsko vero navaja verjetno po Veitu Dietrichu in ne po Luthru. Po Dietrichu je tudi prirejen opomin k pobožnemu obhajanju Gospodove večerje; takšnega poglavja drugi avtorji običajno niso uvrščali v katekizme. Pri obravnavi obeh priznanih zakramentov (krst, večerja) sledi Avguštinovemu načelu in poudarja, da gre za »sveto skrivnost«. Običajna katekizemska oblika vprašanja in odgovora je v tem Trubarjevem katekizmu redka (npr. v poglavju o dobrih delih). Na Luthrov Mali katekizem je naslonjeno poglavje z zapovedmi o pravilnem ravnanju različnih stanov, vendar je tudi to poglavje povsem Trubarjevo delo. Zaradi želje po širjenju verskega nauka tudi s petjem je katekizmu dodal zbirko pesmi. Dodal je tudi dve kolekti (ena je prevedena po Dietrichu, druga je samostojna) in pridigo o veri, pri kateri je vpliv Matije Vlačiča samo posreden. Poleg omenjenih virov je Trubarju v njegovem Katekizmu, ki je izvirno delo, glavni vir Sveto pismo. V Katekizmu nastopa Trubar kot prvi prevajalec svetopisemskih odlomkov. Pri prevajanju iz Stare zaveze je kombiniral latinsko Vulgato in Luthrov nemški prevod, za navedke iz Nove zaveze pa Erazmov latinski in Luthrov nemški prevod.

UDC 821.163.6:929Trubar P.:28-45

*Milena Mileva Blažič***Podoba družine v Trubarjevih besedilih**

Namen razprave je prikazati raziskavo podobe družine in družinskega življenja v Trubarjevih besedilih. Najpogosteje se pojavljajo naslednji tipi družin: hišna, ožja, širša in njegova osebna družina. Rezultati kažejo na novoveško pojmovanje družine in družinskega življenja v 16. st. oziroma na antropocentrično pojmovanje družine, otroka in otroštva, žensk in materinstva. Trubar pogosto piše o dolžnostih in odgovornosti staršev do otrok. Gre

za novoveški koncept otroka, ki ima pravico do igre, oskrbe, varnosti in starševske ljubezni, posebej pa do šolanja (ne samo dečki, ampak tudi deklice). Poudarja tudi skrb za nosečnice in doječe matere. Zavzema se za ljubezen in medsebojno spoštovanje v družini, za delavnost in pravičnost. S strogih moralnih izhodišč obsoja spolno razvrtnost, posilstva, alkoholizem, lenarjenje, neodgovornost. Ženske omenja Trubar v okviru socialne hierarhije, ki je značilna za 16. stoletje in vključuje institucijo zakona in družine, hišne in zunajhišne delovne dolžnosti, delitev na (moško) javno in (žensko) družinsko sfero.

UDC 378.12:284.2(494)''15'':284.2(497.4Slovenija)

Marko Mugerli

Slovenska in švicarska reformacija: univerza v Baslu

V 16. stoletju je bil Basel eno izmed središč evropskega humanizma. Tukaj so živeli in delovali znani naravoslovec Paracelsus, veliki švicarski humanist Heinrich Loriti Glarean, pa tudi sam Erazem Rotterdamski. Erazem je svoja dela tiskal v baselski tiskarni Johanna Frobeniusa. V njej je kot korektor delal Lenart Budina, poznejši ustanovitelj protestantske deželne šole v Ljubljani (t. i. latinska šola). Budina si je z ustanovitvijo šole pridobil velik vpliv na bodoče slovenske študente. Budinovo in Trubarjevo mnenje sta imela odločilno vlogo pri izbiri univerze. Zato je pomembno, da je Trubar vzdrževal stike s Heinrichom Bullingerjem. V matrikah baselske univerze je veliko študentov iz slovenskih dežel. Zanimanje za baselsko univerzo je zaradi zmage protireformacije in Rimskokatoliške cerkve v habsburških deželah v 17. stoletju upadlo. Kljub temu pa v baselskih matrikah še najdemo posamezne študente s Koroškega, kjer se je protestantizem obdržal. O protestantih na Koroškem je ohranjeno veliko poročil ljubljanskega škofa in njegovih sodelavcev.

UDC 284.2(497.4):908(497.4Saleška dolina)

Tone Ravnikar

Reformacija in Šaleška dolina

Razprava prikazuje nosilce luteranskih idej in organizacijske oblike protestantizma v Šaleški dolini. To ozemlje je pripadalo ljubljanski škofiji in tudi na njem so bili pogosti taki primeri moralno nesprejemljivega življenja in delovanja katoliške duhovščine, kakršni so bili opazni po drugih farah. Katoliška komisija je že 1528 ugotavljala, da lastniki gradov (Velenje, Forhtenek, Švarcenštajn) in sodnik trga Šoštanj nasprotujejo mašam in prepovedujejo obiskovanje maš podložnikom. Iz velenjske cerkve Matere Božje je velenjski graščak Baltasar Wagen pregnal katoliškega duhovnika in vanjo pripeljal luteranskega pridigarja, kar je sprožilo dolgotrajen spor za to cerkev med

Wagnom in katoliško cerkveno oblastjo. V Šoštanju in Velenju so bili privrženci luteranstva tudi med tržani. V Velenju je od 1573 deloval nemški predikant, od 1576 pa Jurij Cvetič, ki je obvladal slovenščino; 1574 so tu protestanti odprli prvo osnovno šolo v Šaleški dolini (delovala je do ok. 1600). Plemiči iz Šaleške doline so z denarjem podprli graditev molilnice v Golčah pri Žalcu, ki je bila edina novo zgrajena protestantska cerkvena stavba na Slovenskem. Tu je deloval pridigar Ivan Dolijanski. Na gradu Švarcenštajn so hranili zalogo slovenskih in nemških Biblij, ki so jih razpečavali po Štajerski. Reformacijska prizadevanja v Šaleški dolini so kljub vsemu ostala vezana na plemstvo in redke posameznike v trgih Šoštanj in Velenje, ob verskih sporih pa je pogosto šlo za interese glede posesti in prihodkov.

UDC 52(497.4)929Frischlin N.

Stanislav Južnič

Ljubljanski rektor, astronom in pesnik Frischlin

Razprava obravnava Frischlinove astronomske spise in osvetljuje njegove stike s sočasnimi protestantskimi astronomi. Frischlinova stališča so pogosto naravnost nasprotna stališčem njegovega študenta Maestlina in tudi Maestlinovega študenta Keplerja. Frischlin je zavrnil vse tri oblike astrologije, čeprav je slednja preživljala številne poklicne astronome, vključno s Keplerjem. Soglašal pa je s koledarsko reformo papeža Gregorja XIII, ki ji je Maestlin močno nasprotoval. Pozneje je praktičen gregorijanski koledar podprl tudi Kepler z mlajšimi astronomi. Kopernika pa Frischlin ni v celoti zavrnil, čeprav ni postal kopernikanec v smislu, kot sta to bila Maestlin ali Kepler, ampak je ohranjal bolj agnostično držo, podobno kot pozneje Blaise Pascal. Svoje najpomembnejše astronomsko delo, *De astronomicae artis*, je Frischlin pisal v Ljubljani. Gre za prvo svetovno znano astronomsko delo, napisano na tleh sodobne Slovenije. Daljši opis Frischlinovih dejavnosti v Ljubljani je objavil Valvasor, pri čemer je posebno pozornost namenil Frischlinovi odi o skrivnostih Cerkniskega jezera. Pričujoča razprava izvirno raziskuje ta pomemben vir.